

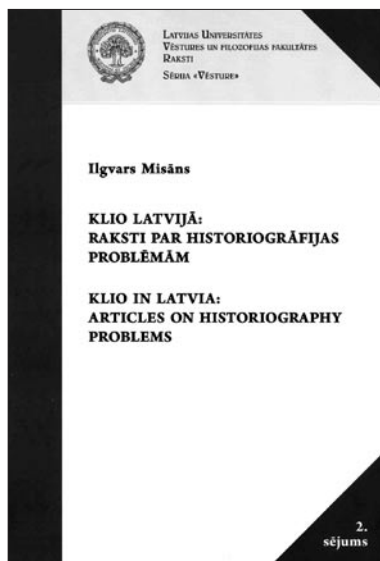
šie Krievijas padomju iekārtas gadi Latvijas vēsturniekiem nav zinātniski aktuāli, par tiem šoreiz nerunāsim.

Nobeidzot īso un fragmentāro konferences materiālu analīzi, jāatzīst, ka mūsdienu Krievijas Federācijas strādnieku vēstures pētnieki droši sāk pievērsties padomju historiogrāfijā nepētītām tēmām un tēmām, kas agrāk tika pasniegtas vienīgi padomju izkropļotās valdošās ideoloģijas gaismā. Pētniecība notiek gan visas Krievijas, gan arī reģionālās strādnieku vēstures jomā, plaši balstoties uz vietējo un ārzemju arhīvu krātuvju un padomju gados neizmantojamo pārējo atbilstošo vēstures avotu materiālu.

Jānis Bērziņš

Ilgvars Misāns. *Klio Latvijā: raksti par historiogrāfijas problēmām* (Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultātes Raksti. Sērija "Vēsture", 2. sēj.). Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012. 158 lpp.: il. ISBN 978-9984-45-571-6

Atzīsim, ka pat vēsturnieku vidū historiogrāfija diezgan bieži tiek uzverta kā nepateicīga nodarbe – "rakstīšana par jau uzrakstīto", un tad, lai izvairītos no kolēģu aizvainošanas un sevis piepūlēšanas, top garlaicīgi, grūti lasāmi autoru un viņu darbu uzskaitījumi. Historiogrāfija tomēr nozīmē kaut ko vairāk. Tai jādod vēsturnieku veiktā darba izvērtējums un analīze, jāieskicē turpmākie pētniecības virzieni. Mums ir labāk vai sliktāk uzrakstīti atsevišķu tēmu vai periodu historiogrāfiskie apskati, bet trūkst plašāka, vispārīgāka skatījuma uz mūsdienu Latvijas vēstures zinātnes stāvokli kopumā, esošajiem pētniecības virzieniem un tendencēm, turpmākās attīstības ceļiem. Tāpēc vien klajā nākušais profesora Ilgvara Misāna rakstu krājums, kurā autors uzsācis diskusiju par Latvijas historiogrāfijas problēmām, pelna īpašu ievēribu. Apsveicami, ka, būdams viduslaiku vēstures pētnieks, I. Misāns ir uzdrīkstējies aplūkot arī visjaunāko laiku vēstures historiogrāfijas problēmas, sniedzot savu jaunu un

svaigu skatījumu. Ja nebūtu iznākusi šī grāmata, Latvijas vēsturnieku tā arī nepamanīta būtu pagājusi latviešu vēstures zinātnes simtgade, kura aizsākās ar latviešu vēsturnieka Jāņa Krodznieka (Kriģera; 1851–1924) darba “Iz Baltijas vēstures” iznākšanas sākumu 1912. gadā (27.–28. lpp.). Tas tiešām nav mazsvarīgi! Uz I. Misāna grāmatu nekādi nav attiecināmi šīs recenzijas sākumā minētie mūsu vēsturniekiem piemītošie trūkumi. Šo rakstu krājumu lasīt ir interesanti. Var piekrist vai nepiekrist autora paustajām atziņām un secinājumiem, bet galvenais ir tas, ka šis darbs mudina līdzdomāt, vērtēt un spriest.

Kā norādīts grāmatas ievadā, rakstu krājumu veido autora nolasītie referāti vairākās starptautiskās konferencēs pēdējās desmitgades laikā, kā arī Vācijā, Austrijā, Francijā, Polijā un Krievijā izdotie vai publicēšanai iesniegtie raksti (7. lpp.). Tādējādi I. Misāns ir veicis tiešām nozīmīgu darbu starptautiskās vēsturnieku sabiedrības iepazīstināšanā ar situāciju Latvijas vēstures zinātnē un tās izskaidrošanā.

Pilnībā pievienojoties rakstu krājumā vairākkārt akcentētajai atziņai, ka Latvijas historiogrāfijā un vēstures literatūrā kopumā dominē šauri nacionālistisks skatījums “no latviešu pozīcijām”, tomēr ļoti būtiski būtu precizēt jēdzienu “nacionālistisks” vai “nacionāls” lietojumu. Atļaušos izteikt viedokli, ka Latvijas vēstures zinātnes galvenā problēma ir hroniska nespēja veidot tieši nacionālu jeb vispār nacionālu skatījumu uz Latvijas vēsturi, kurā tiktu atzīts, izvērtēts un akcentēts viss Latvijas teritorijā radītais kultūrvēsturiskais mantojums neatkarīgi no tā latviskās, vāciskās, krieviskās, poliskās, zviedriskās, ebreju vai citas etniskās izcelsmes. Neaizmirsīsim arī to, ka neviens nav atcēlis mūsu valsts 1922. gada Satversmi, kurā skaidri noteikts, ka varas nesējs Latvijā ir Latvijas tauta – tās pilsoņu kopums neatkarīgi no viņu tautības. Diemžēl to šodien aizmirsis Latvijas vēsturnieku absolūtais vairākums (pozitīvs izņēmums ir vēsturnieki, kuri tomēr pēta mazākumtautību vēsturi, piemēram, A. Stranga, L. Dribins, Ē. Jēkabsons, I. Šneidere u.c.). To ir aizmirsuši faktiski visi Latvijas politiķi, kuri savu karjeru ceļ uz nacionāla naida kurināšanas pamatiem. Rezultātā mūsu sabiedrībā ir pilnībā zudusi jēlkāda izpratne par Latvijas nacionālajām interesēm, no kā vislielākais cietējs, protams, ir šis valsts titulnācija – latvieši. Tāpat jāpiekrīt autora paustajai atziņai, ka Latvijā valda pilnīgi atšķirīgas izpratnes vēstures jautājumos latviešu un krievvalodīgo iedzīvotāju starpā un domu apmaiņa tikpat kā nekad nav meklēta (133. lpp.). Mēs dialogu tā arī nespēsīm uzsākt, ja turpināsim runāt un rakstīt par “krievu okupāciju un okupantiem”, ja turpināsim uzskatīt padomju varas periodu Latvijā tikai par vienu vienīgu “tumšu un drausmīgu laiku” (vismaz vēsturnieks J. Pavlovičs ir uzdrīkstējies runāt un rakstīt par padomju gadiem bez politiski un ideoloģiski motivētiem aizsprie-

dumiem). Ja mēs tiešām gribam beidzot sākt raudzīties uz savu vēsturi nacionālā, nevis nacionālistiskā izpratnē, tad būtu jābeidz mētāšanās “no viena grāvja otrā” un jāmeklē dziļāki cēloņi, kāpēc vēl aizvien netiekam vaļā no kalpu tautas sindroma un sulainiskas iztapības svešzemju kungu priekšā, kāpēc nekad neesam spējuši vai gribējuši izmantot iepriekšējo gadsimtu dotās iespējas. Primārais jautājums ir nevis tas, vai labi bija vācu laiki Livonijā, zviedru laiki Vidzemē, cariskās Krievijas vai padomju varas laiks, bet gan kādi mēs bijām šajos laikos. Tad varbūt mēs spēsim meklēt un atrast vispirms pozitīvo, ko sev līdzī nesa katrs šīs vēstures periods, un, protams, arī negatīvo.

Ļoti labi, ka autors aizsācis diskusiju arī par Latvijas vēstures zinātnes organizatoriskajām problēmām (83.–84. lpp.). Taču nekādi nevaru piekrist apgalvojumiem, ka Vēstures institūts ļoti vēlējies pāriet no Zinātņu akadēmijas Latvijas Universitātes paspārnē. Tā bija piespiedu brīvprātīga pievienošanās, kura institūtam tika uzspiesta “labāko padomju tradīciju” garā, kura bija tikpat “brīvprātīga” kā Latvijas “iestāšanās” Padomju Savienības sastāvā. Padomju laikā izveidotā Zinātņu akadēmija ar tās pētniecības institūtiem bija ļoti veiksmīgs un labs zinātniskā darba organizācijas veids, kurš sevi pilnībā attaisnoja. Starp akadēmijas institūtiem un universitāti nepastāvēja nekāds nepārvarams mūris. Institūtu zinātnieki lasīja lekcijas universitātē, institūtu zinātniskās publikācijas tūdaļ pat varēja izmantot studentu apmācības procesā. Pēc neatkarības atgūšanas būtu vajadzējis vienīgi šīs zinātnes organizatoriskās formas piepildīt ar jaunu saturu, nenoārdot tās. Diemžēl pārsvaru guva “revolucionāras” ārdīšanas tieskmes zem saukļa: “Mums vajag visu kā Rietumos!” Arī autoram nākas atzīt, ka šis eksperiments ir izgāzies. Un tā arī netop skaidrs, kādu labumu no tā ieguva studiju process Vēstures un filozofijas fakultātē un zinātniskās pētniecības darbs Latvijas vēstures institūtā. Lieki piebilst, ka institūta “pievienošana” universitātei notika bez jebkādas demokrātiskas šī jautājuma apspriešanas un pretēju viedokļu uzklaušanās.

Piekritot I. Mīsāna secinājumam, ka Latvijas vēsturnieki vēl aizvien īsti neprot iesaistīties diskusijās, tomēr nav līdz galam saprotama viņa izteiktā kritika par referātu tematiku starptautiskajā konferencē “1941. gada 14. jūnija deportācija – noziegums pret cilvēci”. Kā gan lokālu pētījumu veikšana un prezentācija var apgrūtināt pētījumu rezultātu vispārināšanu? (92. lpp.) Ja zināms, ka viena no vispāratzītām pētniecības metodēm ir ceļš no konkrētā (lokālā, šaurā) uz vispārējo. Turklāt autora kritizētās referātu tēmas par padomju represijām Jēkabpils apriņķī vai Dundagas pagastā pilnīgi saskan ar citā šajā krājumā ievietotā raksta atziņām par reģionu vēstures pētniecības nozīmi un aktualitāti (11.–13. lpp.), iezīmējot pretrunu paša autora nostādnēs.

Nevar īsti pieņemt to, ka dažos gadījumos sava viedokļa paspilgtināšanai autors ir mazliet atkāpies no korektas un precīzas citu vēsturnieku darbu citēšanas vai viņu domu izklāsta principa. Tā, atsaucoties uz kādu vēsturnieka J. Graudoņa publikāciju, norādīts, ka minētais vēsturnieks “pirmām kārtām patētiski iestājās” par vēsturi kā faktoru, kas stiprina latviešu nacionālo pašapziņu (129. lpp.). Salīdzinot ar J. Graudoņa publikācijas oriģinālu, redzams, ka iepriekšminētais izklāstīts tikai kā ceturtais, nevis pirmais programmatiskais punkts, pirms tam uzsverot nepieciešamību meklēt jaunus vēstures avotus, totalitārā režīma laikā veiktā pārvērtēšanu, nepieciešamību palūkoties uz Latvijas vēsturi Eiropas vēstures kontekstā. Savukārt vēsturniekam G. Zemītim piedēvēts apgalvojums, ka vāciešu nodoms krusta karu laikā bijis “šejienu iedzīvotāju pilnīga paverdzināšana” (69. lpp.). Patiesībā gan G. Zemītis rakstīja mazliet citādi: “Vācu mērķis nebija šeit radīt kristīgas vietējās valstis, bet šīs zemes iekarot.”¹ Šķiet, ka starp vārdiem “paverdzināt” un “iekarot” tomēr pastāv zināma atšķirība.

Grāmatā ir ieviesušās arī atsevišķas drukas kļūdas. Tā vēsturniece M. Āboliņa ir pārdēvēta par Āboltiņu (33. lpp.). Neprecīza ir atsauce uz M. Barzdevičas publikāciju (37. lpp., 38. atsauce). Tekstā minētā I. Šterna raksta precīzs nosaukums ir “Kauja Saules zemē”, nevis “zīmē” (68. lpp., 108. atsauce). Kļūdaini citēta J. Graudoņa publikācija – nevis “aktivitātes realitāti [...] nosaka [...] realitāte” (91. lpp.), bet gan “aktivitātes nepieciešamību nosaka realitāte”, nevis “sēj nacionālo pašapziņu”, bet gan to “ceļ” (91. lpp.). Neprecīzas ir atsauces uz A. Šnē rakstu (113. lpp., 58. un 59. atsauce), jo A. Šnē raksts citētajā darbā atrodams līdz 88. lappusei, nevis 52. lappusei, bet 59. atsaucē norādītais dokuments atrodas nevis 46., bet gan 41. lappusē. Pavisam interesanti ir iznācis ar kļūdu citātā grāmatas 133. lappusē, kur pareizi būtu jālasa, ka PSRS “savu noziedzīgo politiku pret Latviju un tās tautu sākotnēji varēja īstenot tikai tāpēc, ka bija nacistiskās Vācijas sabiedrotā”, taču krājumā vārdi “nacistiskās Vācijas” aizstāti ar vārdu “tās” [tātad Latvijas sabiedrotā]. Kļūda redzama, taču tā nav vēsturiski nepareiza – no 1939. gada 5. oktobra līdz 1940. gada 17. jūnijam saskaņā ar savstarpējās palīdzības paktu PSRS un Latvija bija sabiedrotās.

Nenoliedzami, ka I. Misāns ir veicis vērtīgu un nozīmīgu darbu, kuru Latvijas vēsturniekiem būtu rūpīgi jāizlasa, paškritiski izvērtējot arī savu veikumu.

Arturs Žvinklis

¹ Guntis Zemītis (1995). Kaupo – nodevējs vai laikmeta pretrunu upuris? *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, 11/12, 28. lpp.